

Moravané z Kravařska a obnovená Jednota bratrská

Krátká studie

o jejich původu, založení ochranovské Jednoty a jejím působení v Estonsku

Pavel Neústupný, Berlín

Obě části této studie jsou zkrácené české přednášky autora na dvou mezinárodních konferencích v letech 2006 a 2009 v Suchdole nad Odrou. První část informuje o původu Moravanů jako etnických Němců a o duchovní souvislosti obnovené německé ochranovské Jednoty bratrské se starou českou Jednotou. V druhé části se popisuje a hodnotí misijní působení obnovené Jednoty bratrské a skrze ní vzniklé probuzení v Estonsku a Lotyšsku.

I. Moravané – duchovní pramen spojení Čechů a Němců

Položme si nejprve otázku identity exulantů, kteří odešli do Ochranova. Geograficky to byli Moravané z Kravařska. Etnicky to byli Němci. Pochopit tento zdánlivý paradox vyžaduje aspoň trochu znalosti historie zemí Českého státu. My Češi máme pořád ještě problémy s uznáním toho, že u nás žili po staletí vedle sebe Češi i Němci. Ve školách se to nevyučovalo, aspoň ne v těch školách, které jsem za komunismu našťěvoval já.

Kravařsko (něm. Kuhländchen) leží v Moravské bráně, území mezi Jeseníky a Oderskými vrchy na severozápadě a Beskydy na jihovýchodě, protékaném horním tokem Odry. Zde se utvářel v době kolonizace ve 13. a 14. stol. německý jazykový poloostrov. Hlavním počátečním kolonizátorem byl olomoucký biskup Bruno von Schaumburg-Hollstein, který pocházel ze severozápadního Německa. Povolal s výslovnou podporou přemyslovských králů (byl kancléřem a přítelem krále Přemysla Otakara II) do nejen této oblasti německé lokátory a osadníky.

Cítění tehdy a ani později, až do poloviny 19.století, snad s výjimkou husitské doby, nebylo nacionalistické. Na jazyku nezáleželo, protiněmecké předsudky nebyly. Konflikt neprobíhal mezi češtvím a němečtvím, nýbrž mezi katolictvím a protestanstvím.

V letech 1618–1621 žil Jan Amos Komenský (1592–1670) s rodinou ve Fulneku a spravoval tam sbor a školu Jednoty bratrské, než musel odejít do exilu. Kázal a učil tam německy. Je zde dnes umístěno muzeum, jež bylo prohlášeno za národní kulturní památku jako kulturní dědictví po předcích. Ze žádného exponátu výstavy není možné se přímo dozvědět, že Komenského duchovní ovečky byly německého jazyka. V roce 1661 vydává v Amsterdamu německý katechismus pro tajné členy Jednoty bratrské na Kravařsku pod bezelstným titulem „Die Uralte Christliche Catholische Religion“ (Prastaré křesťanské obecné náboženství). Povědomí o Komenském bylo i později mezi Němci na Kravařsku velmi silné, silnější než mezi Čechy v Čechách, vědělo se, že Komenský ve sboru působil, bydlel a učil.

Christian David (1692–1751) se narodil v Ženklavě (Senftleben) na Kravařsku. Píše o sobě (překlad z němčiny): „Přibližně 1692 jsem se narodil na Moravě, v Ženklavě, jednu míli od Nového Jičína. Můj otec byl Čech (Böhme), povoláním tesař; matka byla německé národnosti.“ Uměl tedy česky, když byl jeho otec Čech? Zřejmě neuměl, neboť píše dále (starý český překlad): „Vyučiv se tesařství, odešel jsem hned do Uher, chtěje státi se evangelíkem. V Trenčíně šel jsem poprvé do evangelického kostela a ač bylo všecko české a já ničemu nerozuměl, bylo přece srdce mé naplněno radostí, když jsem slyšel zpívati. I šel jsem dál mezi Němce a přišel jsem do Trnavy, kde jsem vyhledal Luterány.“

1722 dorazili první exulanti z Moravy pod vedením Christiana Davida na berthelsdorfský pozemek hraběte Zinzendorfa v Horní Lužici v Sasku a založili Ochranov. Vznikla zde časem obnovená Jednota bratrská, která vědomě navazovala na dědictví staré Jednoty. Zinzendorf říká později, že si nevzpomíná, že by býval do roku 1724 něco slyšel o Moravské církvi. Nerozlišoval bratrskou církev od husitů, a myslel, že tito vymřeli. Teprve 1727 četl poprvé historii staré Jednoty bratrské od Komenského, vydanou znovu v Halle. Tato kniha Komenského byla

psána latinsky a měla titul „Historia Fratrum Bohemorum“. Zinzendorf z ní části přeložil do němčiny a vydal je spolu se zprávou o začátcích Ochranova a obnovené Jednoty pod titulem „Geschichts-Erzählung...“ (Historické vyprávění...) v roce 1749.

Ještě se chci zmínit o t.zv. Českém zpěvníku (Böhmisches Gesangbuch) z roku 1622, který je uložen v ochranovském archivu Jednoty. Obsahuje vlastnický záznam Anny Nitschmannové, která ho zřejmě přinesla z Kunína do Ochranova. Ten zpěvník je německý. „Böhmisch“ je zde použito ve významu zemském, geografickém.

Těmito poznámkami jsem se snažil doložit jednak německou etnickou a jazykovou identitu Moravanů, a dále, alespoň zmínkou o Komenském, duchovní kontinuitu staré a obnovené Jednoty. Exulantů bylo ovšem víc než těch, co přišli do Ochranova, a to i před založením Ochranova, i po něm. Byli to i Češi i Němci z českých zemí, kteří zakládali sbory, kolonie i dokonce města v Sasku a Lužici, v Berlíně a okolí, ve Slezsku, v Polsku a v Uhrách (na Slovensku).

Duchovní spojení mezi převážně českou (později česko-německou) původní Jednotou, protestantským hnutím 100 let před Lutherovou reformací, a obnovenou Jednotou německých Moravanů, je očividné. Vidím zde pramen duchovního spojení Čechů a Němců. Když jsem se před časem začal zabývat Moravany, uvědomil jsem si, že šlo o naše německé krajany, dneska bychom je nazvali sudetskými Němci (tento název vznikl ovšem až začátkem 20.století). Byl jsem z tohoto „objevu“ docela nadšený!

Nedávno chodila skupina Čechů po stopách Moravských bratrů na severní Moravě resp. na Kravařsku. Cituji z jejich závěrečných poznatků: „Pro mnohé z nás bylo objevem poznání, že většinu tehdejších Moravských bratrů tvořili lidé německého jazyka, tedy etničtí Němci. Ochranovské hnutí se tak stalo jednou z nemnoha příležitostí v našich dějinách, kdy Češi a Němci stáli spolu svorně smíření Kristovým křížem.“

To, co vzniklo v Ochranově v roce 1727 a potom, bylo duchovní probuzení. Misijní činnost obnovené Jednoty bratrské byla příkladná a od času první novozákonní církve ta nejrozsáhlejší.

II. Působení obnovené Jednoty bratrské v Estonsku a Lotyšsku

Území přibližně dnešního Estonska a Lotyšska bylo po dlouhou dobu nazýváno Livonskem a mluvíme proto o t.zv. „livonské práci Jednoty bratrské“. V jaké politické a sociální situaci se toto území a jeho obyvatelé nacházeli v roce 1729, když Moravan Kristián David Livonsko poprvé navštívil?

Na začátku 13. století byli původní obyvatelé, Estonci a Lotyši, podmaněni řádem německých rytířů. Území Livonska nebylo ale kolonizováno dosídlováním většího množství německých sedláků a řemeslníků, vznikla jen nepočetná ale vlivná německá vládnoucí vrstva nižší rytířské šlechty, která vlastnila dobytou půdu a ovládala místní sedláky jako nevolníky.

Křesťanství do Livonska přinesli němečtí rytíři. Lotyši a Estonci opustili sice navenek svou pohanskou víru, ve skrytu ale nadále na návrších, v lesích a u jezer obětovali přírodním bohům a provozovali čarodějnictví s magickými tanci a zaklínáními. Na tom moc nezměnila ani luterská reformace, která přišla do Pobaltí kolem r. 1521.

Německá šlechta, pro niž estonští nevolníci pracovali, měla patronátní práva nad luterskou evangelickou církví, která byla hlavní denominací v zemi, a dosazovala faráře, výhradně Němce. Často vlastnila fara i půdu velikosti statku. Faráři tedy patřili z pohledu nevolníků k vládnoucí vrstvě, kterým platili nejen desátky, ale museli jejich půdu i obhospodařovat.

Po tzv. Severské válce se stalo Livonsko v r. 1721 na cca 200 let ruskou provincií. Rusové se ale v zemi neusídlili. Německobaltická šlechta si nadále udržela svou vládu i identitu. Pro Estonce nastala těžká doba. Zhrubly mravy, zkazila se morálka. Požadavky na robotu byl stále zvyšovány. Německá šlechta i luterští duchovní začali ve zvýšené míře uplatňovat právo bití

svých poddaných. Propast mezi panskou vrstvou Němců a poddanými Estonci a Lotyši se ještě zvětšila. Došlo navíc k otřesnému nárůstu nikdy skutečně nepřekonané pohanské víry a praxe mezi Estonci a Lotyši. Luterská církev byla vůči tomu bezradná.

Mezi německými barony i pastory byli ovšem i takoví, kteří tuto zoufalou situaci viděli střízlivě a cítili se jako křesťané před Bohem zodpovědní za její změnu. Z Německa přicházející pietismus získával příznivce i mezi šlechtou. S myšlenkami pietismu přišel i zvýšený zájem o sociální a duchovní situaci místních sedláků.

Pietistická šlechta usilovala už od začátku o kontakt ke vznikající Jednotě bratrské nebo k Zinzendorfovi. General von Hallert prosil Zinzendorfa o vyslání učitele pro seminář, který chtěl založit na svém dvoře ve Wollmaru (dnešní Valmiera v Lotyšsku). Jednota bratrská a Zinzendorf byli tedy v Livonsku a Estonsku srdečně očekáváni a vítáni. První cestu uskutečnili v r. 1729 Moravané Kristián David a Timotheus Fiedler. V roce 1736 pak přišel přes Berlin a Königsberg hrabě Zinzendorf a navštívil Rigu, Wollmar a Reval. Jeho tříměsíční cesta byla jednou z nejúspěšnějších v jeho životě. Měl několik kázání ve zcela zaplněných kostelech. Jeho osoba i poselství byly nadšeně přijaty nejen šlechtou, ale i duchovními a měšťany. To otevřelo pole pro další působení Jednoty bratrské v příštích desetiletích.

Zinzendorf vypracoval tzv. „Livonský plán“, podle nějž nabízela Jednota bratrská vyslat bratry na pomoc často pracovně přetíženým luterským farářům, kteří by o to požádali. V pastýřské péči měli být tito bratři brzy podporováni a nahrazeni domácími věřícími, tzv. „nacionály“.

V r. 1738 přišel do Livonska znovu Kristián David a jeho kázání spolu s prací dalších bratrů – do roku 1740 jich přišlo asi padesát – podnítily probuzení, které se rychle rozšířilo po celém Livonsku. Bratři pracovali mezi domácím lidem jako lékaři, učitelé nebo řemeslníci a ve svém volném čase se starali o probuzené Lotyše a Estonce v jednotlivých církevních okrscích. Sdíleli skrovný život s utrápenými sedláky, získali jejich důvěru a tím zlomili pouto nenávisti Estonců a Lotyšů proti všemu německému.

Velkým průlomem byly bratry z Jednoty bratrské nabízené „čtvthodinové rozhovory“, zpovědní vyznání, při kterých se Estonci a Lotyši mohli zbavit svých démonických vazeb ke starým pohanským zvykům. Po těchto rozhovorech chodili poddaní za svými pány a vraceli jim ukradené věci. Estonci a Lotyši sami ničili místa pohanských obětí.

Bratři získávali srdce místních sedláků svým způsobem kázání, citově zaměřeným křesťanstvím, písněmi, používáním lotyštiny a estonštiny a především laskavým přístupem, který nebyl od Němců očekáván. Již koncem r. 1739 se scházelo ke shromážděním pravidelně na 5.000 lidí. Na konci r. 1742 se píše o práci mezi 14.000 až 15.000 „nacionály“.

Vzniklo tím probuzení, nejdřív mezi Lotyši, potom mezi Estonci. Nejhlouběji zasáhlo toto probuzení Estonci obývaný ostrov Oesel (dnes Saaremaa). Uchvátilo veškeré obyvatelstvo ostrova včetně šlechty a německých měšťanů. Žádný církevní okrsek, žádná vesnice na venkově nezůstaly probuzením nedotčeny. Krčmy osiřely, nespoutané hody při svatbách a křtech dětí přestaly. Nová pracovní morálka zlepšila poměr mezi statkáři a jejich poddanými. Místnosti a prostory brzy nestačily pojmout věřící, takže se shromáždění konala v lese pod širým nebem.

Po bouřlivých začátcích začali bratři budovat pevné struktury. Vedení jednotlivých sborů přebírali do rukou „nacionálové“. V r. 1743 zakázala ruská carevna Alžběta činnost Jednoty bratrské v Ruské říši, tato ale v činnosti pokračovala a přešla na tzv. „tichý chod“. Došlo i k pronásledování. Práce Jednoty bratrské rostla až do poloviny 19. století, trvala tedy ve svém rozmachu přes 100 let.

Jednota bratrská měla velký vliv na sociální a hospodářský život v zemi. Osobní víra v Boha dala Estoncům a Lotyšům nové osobní sebevědomí, pocit lidské hodnoty a dospělost. Bylo podporováno národnostní probuzení lidu a došlo k vytvoření estonského národa. V r. 1918 vznikla poprvé samostatná Estonská republika.

Mnozí z bratrsky zaměřené baltické šlechty s velkou láskou zasvětili své životy Estoncům a Lotyšům. Na příklad Karl von Bruining (zemřel 1848), který velmi aktivně podporoval selské školství, se nechal pohřbít na estonském hřbitově, aby „spočíval uprostřed lidu, pro nějž jeho srdce celý život tepalo“. Byl pohřben za velké účasti Estonců, kteří patřili k Jednotě bratrské.

Zabývat se Moravany a obnovenou Jednotou je skutečně podnětné. Probuzení přicházejí – a bohužel i odcházejí. Dnes žijeme v Evropě plné hříchu, světskosti, nevěry a ateismu. To platí stejnou měrou pro České země, Německo i dnešní Estonsko. Nechť Bůh na nás a naše země vylije svou milost!

Obě přednášky v plném znění a s pramennými údaji byly zveřejněny na www.go-east-mission.de

První přednáška „Moravané – duchovní pramen spojení Čechů a Němců“:

http://www.go-east-mission.de/dateien/cz/07_080307.pdf

Druhá přednáška „Působení obnovené Jednoty bratrské v Estonsku a Lotyšsku“:

http://www.go-east-mission.de/dateien/cz/191_131009.pdf

Předložená krátká studie vychází na www.go-east-mission.de v prosinci 2010. Viz též rubriku „Misie v Estonsku“, a „Fotogalerie“.

Německá verze viz [zde](#).